वि० टी०
६२

अथ सर्वासां रेखाणां साधारणं गुणमाह अरक्तेति विपरीतार्थानिकी अरक्ताः स्निग्धा गंभी
रा निम्ना मनोहराः सुदृशाः अन्तरे मध्ये मधुवत् पिंगलवर्णाः भिन्नाश्चातिवह्वीभिरनतिसंकीर्णाः
भिस्ताभी रेखाभी पुंस्त्रीफलयोः स्फुटत्वं शुभाशुभफलाधिक्यं स्यात् के पुंस्त्र्योः वामवामेषु पुं
सो दक्षिणे स्त्रीहस्तचरणादि सर्वांगेषु स्त्रियो वामेष्वित्यर्थः २४ अथ करे चरणे वा ध्वजचिह्ना

अरक्तागंभीरमनोहराभी रेखाभिरक्तमधुपिंगलाभिः नचातिवह्वीभिरवा
मवामेषु सर्वांगेषु पुंस्त्रीफलयोः स्फुटत्वम् २४ सरोजश्रीवृक्षध्वजगजतिमिस्तं
भकलशातपत्रादर्शछत्राङ्कुशकुलिशभृंगारगिरिभिः रथाश्वश्रीवत्सव्यज
नयवयूपप्रभृतिभिर्नरा नार्यो राज्यं दधति पदपाणिप्रणयिभिः ॥ २५

अथाह सरोजेति शिखरिणी सरोजं कमलं श्रीवृक्षो बिल्वः ध्वजः केतुः गजो हस्ती तिमिर्मत्स्यः
स्तंभकलशौ ख्यातौ स्रक् माला आदर्शो दर्पणं छत्रम् आतपत्रं अंकुशः स्पष्टः कुलिशं भृंगार
कः करकः गिरिः पर्वतः रथः स्यंदनं अश्वो हयः श्रीवत्सो विष्णुवक्षसि रोमणां प्रदक्षिणाव
र्तः तदुपचारात् प्रदक्षिणावर्तमात्रं गृह्यते व्यजनं तालवृन्तं यवो धान्यविशेषः यूपो यज्ञस्तंभः इ

६२

वि० टी० आक्षिप्यमाण इति यो वा स्वभुवनमध्ये गर्दभादौ याने ऽधिकृतः आरूढो दक्षिणदिश्या क्षिप्यमाणः प्रे
६० र्यमाणः प्रबुध्यते आर्य्याज्ञातारः कुमार्याः प्रदानाय न वृणीरन् तत्र कारणमाह नेदिष्ठेति
नेदिष्ठेति समीपे दिष्टान्तः प्रलयो यस्य सो ऽनया अंतिकबाढयोर्नेदसाधाविति नेदादेशः दिष्टां
तः प्रलयो ऽस्य यस्य इत्यमरः अर्थादेवंविधमासन्नमृत्युं कुमारी वरो ऽपि न वृणुयात् ११ अथ छा

आक्षिप्यमाणो दिशि दक्षिणस्यां जागर्ति याने ऽधिकृतः स्वराष्ट्रे नेदिष्ठदिष्टां ॥
नमसुं कुमार्यो नार्य्याः प्रदानाय वरं वृणीरन् ११ छायां निरीक्ष्य क्षणमन्तरिक्षं।
पश्यन्न यो निश्चलनेत्रपातः अभ्राभ्रमस्थ्यमिह स्वकायं पश्येत्स नश्यद्धिकृतो

याल्पतरेण नारिष्टफल[illegible]माह छायामिति निश्चलः स्थिरो नेत्रयोः पातो यस्य सो ऽनया सन्नूत
णमात्रं स्वछायां निरीक्ष्य ततः क्षणमन्तरिक्षं पश्यन् स्वकीयं स्वदेहमु[illegible] मभ्राणि क्षितिनमेघान्तैः
समानां छाया कान्तिर्यस्य सो ऽनेन यः पश्येत्स नश्येन्नयेन किंचेह स्वकाये विकृतौ दृष्टायां स्वां
विकारः स्यात् यस्यांगस्य यथा विकारो दृष्टस्तस्य तथा विकारः स्यादित्यर्थः १२ ॥ दुर्गायै नमः

६०

यश्चत्वगादिहेतुं विनान्यलं भदलयति यश्च नस्मकादिव्याधिं विनावृक्षमूरिमदलयति यश्चसदसत्प्रवृत्तिविषयेनीनसान्यस्य कः स्वभावः सत्प्रवृत्तिस्वभावो सति प्रवर्त्तेनाम सत्प्रवृत्तिस्वभावश्चरतीति यश्चांगुलिभ्यां क्रांतौ नि पीडितौ विलोचनौ नौ नेत्रप्रांतौ येन सम्नेचकंमायूरपत्रनिभं चंद्रकं स्वद्योतायमानं स्वानुभवसिद्धं नेत्तते ८ मध्यइति मध्ये ललाटमिति पारेमध्यवक्षावेत्य व्ययीभावः यः ललाटस्य मध्ये मणि

ग्रनीवनुच्छंवहुवान्यहेतो रनीत सान्यः सदसत्प्रवृत्तौ ग्रप्यङ्गुलिक्रांतविलोचनौ तौ न मे चक्रचंद्रकमीक्षते यः ८ मध्ये ललाटं मणिबंधधारी न वाल्यिकां पश्यति यः कलावी ग्रहेतुकं यः शवगंधिगात्रः सर्वत्रसीमंतितमूर्द्धजो वा ९ ग्रपि त्वरंद्रेमनखः शरीरात्स्वघ्नः स्वबाम विलोचनो वा निरीक्षते सत्त्वममानुषं यः विस्मृतनासान यन श्रुतिर्वा १० ॥ छ

वंधं धृत्वा वाल्यिकां कृशांकलावीन पश्यति तत्र हस्ताधस्तसंधिर्मणिबंधः तदधो हस्तभागः कलावी स्त्रीणां करभूषणस्थाने यश्चाहेतुकमकारणं शवस्यगंधः शवगंधो यथा तानि शवगंधीनि तानि च तानि गात्राणि यस्या सौत था पिवा सर्वत्रसीमंतिताः जातसीमंताः मूर्द्धजाः केशा यस्या सौ तथा सीमंतः स्त्रीणां ललाटादूर्ध्वं केशवेशः प्रसिद्धः ९ ग्रपीति यो वा शरीरात्वृत्तरन्ति गलेति रोमाणि नखानि यस्य स तथा यो वा स्वघ्नः स्वप्नस्तु विभ्रम बाम विलोचनेयस्य स तथा यो वाऽमानुषं पिशाचादिकं सत्त्वं निरीक्षते

अथ प्रकृतं न त्रतावत्स्वस्यारिष्टान्याह श्लोकसप्तकेन छायामिति यमुंवरं नष्टगीरन्निस्तनरेण सर्व
त्रसंबंधः अनेकं यः विधोश्छायां कलंकेनालोकयेत् ध्रुवं नक्षत्रमालां च मातृचक्रं चनारामंडलानम
कंनालोकयेत् यस्य च पदं कर्दमे धूल्यादौ निर्भिन्नं खंडं जायते यस्य च निष्कृतः कफः श्लेष्मा उदके च
नो वुडुंवी मज्जनं गीमज्जनं धोयाति ५ उरश्चेति यस्य वो रो वक्षःस्थलं अंदनादिनो लिप्तमित रांगा सर्वमेव

छायां विधोर्न ध्रुवमृक्षमालामालोकयेद्यो न च मातृचक्रं खंडं पदं यस्य च कर्दमादौ क
फश्च तो मज्जति वांवुचुंवी ५ उरः पुरः शुष्यति यस्य चार्द्रं न मानि निरिस्तोत्रं गलयश्च
वक्रं स्नातस्य मर्दं पिधूमवह्नी निलीयते रिक्तमुखः खगो वा ६ नाकीर्णकर्णः श्रृणु
याच्च घोषं यो वा सुभ क्रोपिधति न धत्ते निःश्रीरकस्मात्सुनरां च सुश्रीः कृशः स्थवीयान् ९

शुष्कं भवति यस्य वस्त्रे कनिष्ठं ग्रीवोविहायम ध्यमास्ति स्रोतं गलयः परस्पर कुले संलग्नानसमा
विशंति मरिष्यतो हि मुखवृत्तं संकुचितं भवति यस्य वोदके स्नातस्य मस्तके धूमशिखा स्यात् यस्य वा
मूर्द्धि फलधान्यादिनोरिक्तचंचुः काकश्येनादिर्निवसति ६ नाकीर्णेति यश्चांगुल्यादिना हृतकर्णः
धुः स्वाभाविकं घोषं न श्रृणुयात् यो वा सुभुक्तो पित्रं न यानि यश्च सुश्रीरपि विनै वरोगादिना भये

सोन्वर्तिनः

एवमनेकेषु कृत्नाध्वस्तु समाधानमाह प्रागिति पूर्वजन्मनियदुपार्जितं सदसत्कर्म तत्प्राक्कर्मेत्युच्यते त
देवं दैवं यच्चेह किं कर्म तत्प्रयत्नः पौरुषं चोच्यते प्राक्कर्मणः शोषाय पोषाय च इहैव विधीयमानं क
र्म समर्थं भवति किंवत् सलिलादिवत् जलाग्निभूमीसंस्कारवत् यथा बीजं संस्कारसंस्कृतं सदुदे
ति वर्द्धते धान्यं धान्यादीयते तथा प्राक्कर्मबीजमपीह कृतेन यत्नेन वर्द्धते न्यथाक्षीयते तस्मात्सदाचारवतां
श्रुतिस्मृत्याद्युदितानाचरतां निषिद्धानां कदापि न हानिः अपरत् पिकर्मफलं सता प्रयत्नेन निवार्यते ततो

प्राक्कर्मबीजं सलिलानलोर्वीसंस्कारवत्कर्म विधीयमानं शोषाय पोषाय च तस्य तस्मा
त्स्यात्सदाचारवतां न हानिः ३ फलेद्यदि प्राक्तनमेव तत्किं कृष्याद्युपायेषु परः प्रयत्नः
श्रुतिः स्मृतिश्चापि न लौकिकेऽथ विध्यात्मके कर्मणि किं निषेधः ४ ॥

निमित्तलक्षणप्राक्तनादृष्टोपायश्च यमन्वेष्याः ३ केचित्प्राक्कर्मैव फलदमिति मन्यन्ते तन्मतं निरस्य
ति फलेदिति विपरीतोपाख्यानिकौ शाश्वतं प्राक्तनं कर्मैव चेत्फले न यत्नः तदा यदवश्यंभावि तद्भ
वत्येवेत्याश्रयात् सर्वजने कृष्यादिषु न यतनीयम् यतन्ते चातः प्रत्यक्षविरुद्धं नादिस्यार्थः आगमविरो
धमप्याह श्रुतिरिति न लौकिके वैधविधिपूर्वके कर्मणि श्रुतिः स्मृतिश्चापि किं निषेधा आत्मानं सतत
तं रक्षेदित्यादि नष्टं तमारोहेन्न कूपमवेक्षेत न बाहुभ्यां नदीं तरेन्न संशयमभ्यापद्येत नावाप्त्यायनके

तदेव प्रपंचयति स्वप्न इति एवं स्वप्नादिको विविधोनेकप्रकारः फलाध्वा फलागमकमार्गोस्ति तत्र स्वप्नं नि
शाजन्य ज्ञाग्रद्वासनावासितमनःपरिणामपदार्थज्ञानं स मिथ्याभूतोपि शुभाशुभसूचकः निमित्तानि
दृतदुर्वचनादीनि शकुनाः पूर्णकुम्भादयः स्वकर्म निजप्राचीनकर्मविपाकः शारीरं सामुद्रिकं लक्ष
णं आगंतुकं भविष्यत्सूचकं जातकादि अद्भुतानि दिव्यभौमांतरिक्षजाउत्पाताः दोषा वातपित्ताद
यः स्वाभाविका देहस्थास्तेषामभिचारः स्वरविभंगादि ग्रहचारः ग्रहाणां वक्रमार्गोदयास्तादयः का

स्वप्नो निमित्तं शकुनाः स्वकर्म शरीरमागन्तुकमद्भुतानि दोषा
भिचारग्रहचारकालकाम्यानि चैवं विविधः फलाध्वा २

लः संवत्सरमासलग्नादि काम्यं कांक्षितं रोहिकं प्रश्नचेष्टितादि तथाह शौनकः तिथिकरणर्क्ष
निशाकरविलग्नपरिकल्पनामयं गर्गः पाणिग्रहणे शुभफलं वदन्ति यवना वसिष्ठश्च ग्रहराशिगो
चरफलं जातकविहितं च देवलः प्राह शकुनफलज्ञाः शकुने निमित्तकुशला निमित्ते च कर्मस्वमन्य
मन्ये कुलदेशजातिस्वभावमपरे तु इत्यमन्यन्मनयः कालविशेषात्फलमिति यत एवं फलाध्वा विवि
धोतो वरवध्वोः सामुद्रिकलक्षणं स्वस्वारिष्टादिकमप्यस्माभिरुच्यत इति भावः तथोक्तं जातकनिर्मि
तश्च द्वाभ्रमलक्षणलक्षितां कुलोद्भूतां वरयेत्सुतसौख्यार्थी यवीयसीं कन्यकामिशाम् यवीयसीव

अथ स्त्रीपुंसयोर्लक्षणज्ञानाय निश्चाध्यायारंभः तत्र तत्कारणमाह उद्भिन्नरेखेति वरः प्रथमं कुमा
र्याः समुद्रेण प्रणीतानि लक्षणानि उद्भिन्नरेखास्फुटं ज्ञात्वा निमित्तैः शुभशकुनादिभिः शुभं ज्ञात्वा
कुमारीं वृणुयात् एवं कुमार्य्यापि वरस्य लक्षणानि सन्ति शुभं निमित्तं च ज्ञात्वा वरं वृणुयात् एवं चे

उद्भिन्नरेखा सामुद्रिकलक्षणानि वरः कुमारीं वृणुयान्निमित्तैः
एवं कुमारीवरमप्युदर्कानेकधारं निरधारि धीरैः ॥ १ ॥ ७

आरक्तफलसंदर्भस्यैकैमर्थ्यमित्यत आह उदर्क इति हि यतो धीरैर्गर्गादिभिरुदर्के उत्तरफल
मरं निश्चितमेकधैकविधं न निरधारि किंतु बहुधोक्तमितोऽयमप्येकः प्रकार इत्यर्थः समुद्रः
किल लक्षणशास्त्रस्य प्रवर्तकः यथा व्याकरणस्य पाणिनि
श्छंदसो वा पिंगलः अतस्तानि सामुद्रिकानीत्युच्यं
ते ॥ १ ॥ ७ ८

अपवादमपवादमाह हिमरश्मीति यदि चंद्राक्रांतनवांशकात्पापग्रहः शरसायकांशके पंचपंचाशदंशे भव
ति तदायं यामित्रदूषणं षड्वर्गशुद्ध्यादिबोधमेनिविडैः दरैरिवव्याज्यगुणैर्नहन्यते दुष्टदिक्करदंतपर्वः १२
अथैषां योगानां विचारगम्यत्वमाह मोघाइति केपि योगाः शरीरधारिणः प्रत्यक्षपूर्णावतन्याहृश्यमा
नाः अदिशिखिना तिनादग्धेन भ्रष्टेन बीजेन तुल्या मोघाः स्युः कार्यक्षमा न भवन्ति परे केचन योगाः पर्लोः परे राहु

हिमरश्मिनवांशकान्नवलो यदि खेटः शरसायकांशके अयमन्यगुणैर्न हन्यते निविडैः स्मृतिपर्वगर्ग
ड्वरः १२ मोघाः शिखिदग्धबीजवद्योगाः केपि शरीरधारिणः दृढमुद्गफलोदयाः परे परलोकी
र्णहुताशराशिवत् १३ इति यः प्रतिकूलकारकग्रहभावांशनिवेशदृष्टिभिः तन्वादिफले
षु दत्तदृक् स प्राप्नोत्यवतंसतां सतां १४ इति वि० ग्रहयोगबलाबलाध्यायः १२

कीर्णाः अर्थात् ये योगाः हुताशराशिरग्निपुंजस्तद्वद्दृढ आवश्यके गूढो गूढः फलोदयः फलप्राप्तिर्येषां ते तथा
स्युः निर्बलानां ग्रहाणां पूर्णोपि योगो न कार्यक्षमः सबलानां त्वेकोपि स आवश्यक इति भावः १३ ईदृ
शविचारवंतं प्रशंसति इतीति इत्थं प्रकारेण प्रतिकूलकारका अरिष्टदायेग्रहाः भावाः अंशाः अन्येषां निवे
शेन स्थानेन दृष्टिभिः अनायमानेषु तन्वादीनां भावानां फलेषु बलाबलाभ्यामाधिक्यन्यूनताविचारात् ह
ययादत्तदृक् निवेशितमतिर्भवति स दैवज्ञः सतां विदुषाम् अवतंसतां अवतंसः शिरोभूषणं तद्भावं। स

वैताली अथ शास्त्रीयां लौकिकीं व्याख्यातिमुपहसन्ति कवेरिति लग्नात्तृतीयस्य कवेः शुभायरे
खा लग्नस्य ग्रहवल्लावलोकने गणनार्थं प्रतिगृहमेकैकारेखा क्रियत इति सो निर्विदां समय
स्तत्र द्वितीयो भृगुरपि रेखा प्रदद्रस्यैका रीतिः नमस्योदशमो मेमो लग्नं न भनक्ति इति द्वितीया
तथा कादशो पि निरपि लग्नं न भनक्तीति तृतीया रीतिः पद्धतिर्जनेषु लोकेषु कुतस्त्या जागर्ति त
रां सर्वथा निर्मूलेतिभावः कुतो जानाकुतस्त्या अतिशयेन जागर्तीति जागर्त्तितरां व्याख्याता
कवेस्तृतीयस्य शुभाय रेखा लग्नं न भस्यो न भनक्ति भोमः तद्वयं ये सोपि स्वपीतिरीति
जनेषु जागर्त्तितरां कुतस्त्या १० उशना गुरुरिंदुनंदनः शशि या मित्रगपापतापहृत्
नवपंचमकेंद्रमित्रभ प्रणयी पृष्ठहृत्शाविधुंस्थान् ११
तपस्यामूच नदन्तमव्ययम् १ अथ यामित्रभगमाह उशनाइति भृगोर्गुरुर्बुधो वाकोणगः
केंद्रगः मित्रराशिगो वा दृगाहृष्ट्या चंद्रं पश्यन् शशिनो यामित्रगः सप्तमस्थोयः पापस्तस्य तापनेज्जो
स्यारिपहरतीति तपास्यात अत्र केंद्रं सप्तमवर्जितं ग्राह्यं न तदुक्तम् हरिजादि वसवेद्म
स्सप्तम क्रूरदोषत्तयकृत्पमरेपूज्यः सोमपुत्रः मितो वा उदपाहवुकधर्मयोमपुत्रालयस्यो यदि

वि० टी०
५६

1367

अथ ग्रहविशेषैर्बलविशेषात्फलविशेषमाह नरइति बुधसूर्यसुतौ नपुंसकाख्यौ शशिशुक्रौ युवती न
राः शेषाइति स्त्रीग्रहद्वित्वेपि बहुत्वं पूजार्थं नरग्रहैः सूर्यमंगलगुरुभिः कृष्टरश्मिबलैः सद्भिः।
स्त्रीणां भर्त्ता प्रियः स्यात् चंद्रभार्गवबलिनौ चेद्बुधधर्मज्ञैर्मनोहरा स्यात् कैः स्वभोगैर्निजभोगकोमलैः ९
किंच पतिरिति वैतालीयम् दिवा हलग्नात्सप्तमेशः पतिः रविः श्वशुरः मदग्रहः शुक्रस्तस्य श्वशुरस

नरः प्रियो नीरजलोचनानां नरग्रहे तत्करकांतिवीर्यैः नारी नराणां च मनोहरा स्वभोगैर्न्नी
रीनभोगैर्बलशालिभिस्तु ७ पतिरस्य पतिर्विरोचनः श्वशुरस्तत्र मदा मदग्रहः अब।
लाबलिनौ दिशतः स्वभौमसुहृशांतेश्व शुभं शुभं क्रमात् ८ शशिसूर्यसुतावनीसुतैररि
नीचास्तगतैः करग्रहे अपितन्वधिपेनतत्पतेनिरपत्यानियतं नितम्बिनी ९ ॥ छ।

प्रसन्नः श्वश्रूः अमीषां सपत्न्यादयो निर्बला वधूनां नेषु पत्न्यादिषु शुभं बलिनः शुभं दिशंति ददति अ
तएषां बलमावश्यकमित्यर्थः ८ किंच शशीति विवाहे चंद्रशनिभौमैः शत्रुराशिगतैर्नीचगैरस्ते
वी तथा लग्नेशेनापि नाहृशेन सतानितंबिनी वधूर्निरपत्या निःसंतानानियतमवश्यं पपरितत्पते
अत्र सप्तमभवने निर्बलैरिति शेषो बोध्यः बलरहितैश्च द्यूने स्त्रीणां न भवन्त्यपत्यानीति शौनकोक्तेः ९ ५६

1368

ॐ अथ स्वहृद्वयोगद्वयमाह नन्विति तनुर्लग्नं तुहिनमरीचिश्चन्द्रस्तयोश्चरगृहं चरराशिं गतयोः आधारे स-
प्तमी अंगनाखेटः शुक्रस्तस्य हृद्देशो सप्तमं चेद्याप्यिनो ग्रहाश्च विदिशि स्थिताः संतो बलिनः सुस्त्वक्कुमा-
र्याः कांतयुग्मं भर्तृद्वितयं स्यात् अथ मर्थः जातके प्राच्यादिषु जीवबुधादित्यादिना दिग्बलार्थे न्यासे
तत्र प्राची तथ्येनदीचीसप्तमं प्रतीची दशमम वाची ईशानपश्चैतदंतरालविदिशां चतुष्टयं भवति
तत्र कोणगता विदिक तदन्याऽविदिक्स्तादिगेवत स्यास्थिताया याप्यिनो ग्रहाः केंद्रगा इत्यर्थः यातुमीत्तं

तनुतुहिनमरीच्योरंगनाखेटहृद्देशो चरगृहगतयोः सा कांतयुग्मं कुमार्याः अविदिशि वति
तन्मे याप्यिनो युग्मइन्द्रावज्रं महद्दशाद्भुपेते कन्यकात्वन्यकाम्या ६

येषां ते याप्यिनः स्यात्तं शीलं येषां ते स्याप्यिनः तत्त्वपौराः उभयविलक्षणा आक्रंदाः तेवराहेणोक्ताः
रविराक्रंदो मध्ये पौराः पूर्वे परे स्थितो याथी पौरा बुधगुरुरविजा नितंशीतांशुराक्रंदः केतुकुजराहुसु-
क्रा याप्यिन इति अथ योगः शौनकेन स्पष्टमुदितः लग्नेंदू चरराशौ केंद्रस्था याप्यिनः सदा बलिनः योषि-
द्धृहमदस्पापति द्वयं गच्छेत नारी अथ यथा गान्तरमाह युग्मइन्द्राविति युग्मे युग्मराशौ विन्दो चंद्रेऽग्र-
महद्दशापापदृष्टत्वेन प्राप्तेन दा कन्यकाऽन्यकाम्या अन्येन कामास्यात् परपुरुषाभिलाषविषया स्यात् य

अथैषांफलमाह इतीति इतीमेसप्तशुभयोगाः मुनिभिरुक्ताः नकेवलंविवाहेऽपितुजन्मकालेया
त्राकालेपिशुभदाः राशिर्योगेन्दुहाबुधभूमुपसौमंतिनीत्वंराजपत्नीत्वंभजन्ते नकेवलंराजास्यादितिभा
वः किंचास्मिन्योगसप्तकेग्रहाणांयुतिर्योगस्तत्रबलयोगः सबलत्वंतस्मादेतद्राधर्य्ये उत्तरस्योत्त
मस्याधरस्यानिकृष्टस्यचभावस्तत्त्वज्ञेयं योगकर्तृग्रहाणांप्राबल्येफलाधिक्यं नैर्बल्येतन्न्यूनत्वं

इतिशुभफलयोगाः सप्तसप्तर्षिमुख्यैर्मुनिभिरभिहितास्तेजन्मयात्रास्वपिस्युः भज
न्तिधुवतिरेभिर्भूपसीमंतिनीत्वं ग्रहयुतिबलयोगादौत्तराधर्य्यमस्मिन् ४ दिनक
ररुधिरात्मजाभ्यांबालपातालवक्त्रोत्थयइतिरविपुत्रेसैंहिकेयेतमस्कः तनयुजिकेता
वंतकस्तेषुशोकव्यसननिधनताभिस्तप्यतेपङ्कजाक्षी ५ ॥ छ ॥ ग्रहा ॥ छ ॥

कल्प्यमितिभावः ४ अथाशुभयोगानाह दिनकरेति तनगहयुतीतिसर्वत्रसंबध्यते दिनकरे
लग्नगेबालः भौमेपातालमुखं शनौक्षयः राहौ १ तमस्कः केतौ १ अंतकः एषुपंचसुयो
गेषुबधूः शोकव्यसननिधनताभिस्तप्यते कर्मकर्त्तरिरूपंतत्तीयाकरणे
यद्वाकर्मणिरूपंतदाकर्त्तरितृतीया एतत्प्रत्येकंफलम् ५

श्रीदुर्गायैन

137

अथसप्तमदशमचंद्रस्यविशेषमाह अनुर्थ्येति प्रमाणिका तुर्येचतुर्थेकायोलग्नंताभ्यामन्यानिकेंद्राणि
७।१० तनुगतः शशीशुभःस्यात् कीदृशः सुहृदः स्वस्यसौम्यस्यवा वर्गेणयुतः सुहृदाशुभेनचेक्षितः
मयूखैरश्मिभिर्मांसलःपुष्टः पूर्णमण्डलः बहुमांसोस्यास्तीति मांसलः सिध्मादिभ्यश्चेति म
त्वर्थीयोलः ईदृक्चंद्रःसप्तमेदशमेपिस्थितःशुभइत्यर्थः अकायकोणकेंद्रगइतिपाठेलग्नवर्ज
कोणकेंद्रस्थः ५।९।४।७।१० गतइत्यर्थः तथाचशौनकः त्रिकोणसप्तमाम्बरव्ययायगोविल

अनुर्यकायकेंद्रगःसुहृत्स्वसौम्यवर्गयुक् सुहृच्छुभेक्षितःशुभःशशीमयूखमांसलः २
शशिनतयसिताभ्यांनंदभद्राबुभाभ्यांजयइतितनुयातेजीवइत्येवजीवे असुरसुर
गुरुभ्यांस्थावरांतेजपशुके विजयइतिविशुक्रंतंचजीमूतमाहुः २

गतः हिमद्युतिःशुभर्लग्नःशुभेक्षितश्चशोभनइति अत्रव्ययस्थोपिग्राह्यनः सत्तनारदेनमहादो
षेषुपठितत्वात्सोग्रंथकृतानात्यक्तः २ अथशुभयोगानाह शशीति मालिनी तनुयातइति यद्यपि
तेविपरणतेचन्यकंसवधानेबुधशुक्राभ्यांतनुगताभ्यांक्रमेणनंदभद्रौयोगौस्तः बुधेलग्नेनंदः
शुक्रेभद्रः उभाभ्यांबुधशुक्राभ्यांजयः जीवेलग्नगेजीवः जीवशुक्राभ्यामुभाभ्यांलग्नगाभ्यांस्था
वरः बुधगुरुशुक्रैर्लग्नगैर्विजयः नमेवयोगंविशुक्रंजीमूतमाहुः बुधगुरुभ्यांलग्नगाभ्यांजीमूतः २

अथ ग्रहबलार्थमाह षडिति शार्दूल० अशुभाः पापाः ६।३।११ स्थिताः शुभायान्यत्राशुभायमवान्ति सौम्याः शुभाः बुधगुरुशुक्राः ८।७।१२ स्थितानशुभाः अन्यत्रशुभाय शशीचंद्रः ३।११।२ शुभः शनि रवी उपलक्षणं तथा राहुकेतू अपि मृतावष्टमे शुभाय अपरे चं० मं० बु० ष० शु० क्रमात्तत्र भंगाय लग्न भंगकर्त्तार इत्यर्थः किंच शशितनौ चंद्रलग्ने क्रूरद्यूनवृनान्विते भंगायभवंतः क्रूरैर्द्यूनं सप्तमं ष्ट

षट्त्र्यायेष्वशुभाः शुभायनिधनद्यूनांत्यवर्ज्ये परेत्र्यायार्थेषु गुणाः शीम
नौ शनिरवी भंगाय तत्रापरे क्रूरद्यूनिवृनान्विते शशितनौ त्रौ स्तोति   त्यूर
नद्यौ विधुर्लग्ने सोमसिताधिपाः द्विषि सितः सेंदुर्विनष्टोशपः १

नमावृतं ययोस्ते द्यूनवृते ते चते अन्विते च तथा चंद्रस्य लग्नस्य वा सप्तमं क्रूराक्रांतं स्वयं चंद्रो लग्नं वा क्रूराक्रांतं चेत्तदा लग्नभंग इत्यर्थः किंच लग्नचंद्राभ्यामस्ते सप्तमे सितनौ शुक्रो बुधो वा सो पि भंगाय लग्ने विधुश्चंद्रः सितः शुक्रः अधिपाः स्वामिनः लग्नांशद्रेष्काणानामष्टमे लग्नादे। वनत्रु चंद्रात् सोमग्रहणात् सितः शुक्रः सेन्दुः यत्र क्वापि स्थितो भंगाय अंशपोनवांशाधीशो
विनष्टोस्तंगतो भंगाय स्यात् १

1372

ण्यादीनामंबराणां वसनानां द्रविणस्य धनस्य च भोगाभरेणोत्थखानि संज्ञातानि सुखानि ददाति अ
थ सर्वसाधारणमाह सर्वेपीति सर्वेपि ग्रहाः अबलाः स्थानादिबलहीनाः सबलाः सर्वभवने सुखमादि
त्यपि किंचित्सुभमशुभं वा न ददते अर्थादुक्तं सर्वफलं तु बलानामेव जायते ११ व्ययइति रुचिरा
छंदः व्यये द्वादशे स्थिताः शुभाः बुधगुरुशुक्राः हि यस्मान्नात्शुभनिमित्तकृतेन धनापचयेन कर्शितां कु
र्वंति शनिः सुरापां मद्यं रुचिर्यस्याः सा तां विधुश्चंद्रः दुर्विधां दुष्टकर्मकारिणीं जानाति कुजो अर्धादीन्

व्यये शुभाः सद्व्ययकर्शितां शनिः सुरारुचिं रचयति दुर्विधां विधुः अददितं वा व्ययवत् कुजं कु
जो रविर्विरूपयत्यति रुचिरामपि स्त्रियम् १२ इति मुनिजनमतमनन्वितर्केः प्रतिग्रह
चररव च सोद्यदुदर्के परिविगणय्य विशेषमशेषं फलमिदमखिलमनुक्तितरेखम् १३
इति श्रीविवा॰ ग्रहभावफलाध्याय एकादशः ११ णेवा मो यो व्ययवों गंनत्रस्य व्याधिर्यस्याः स्त्रीं
रविः रुचिरां मनोज्ञामपि विरूपां करोति रुचिरेति छंदो नामापि १२ अथ पूर्वभावफलानां प्राशस्त्य
माह इतीति इतीदमनंतरोक्तं फलमखिलं सर्वमनुक्तितरेखमनुक्रमपर्यादं यथावद्भवतीत्यर्थः
कीदृक्फलं मुनिजनानां मतं सम्मतं अतनुः पृथुवितर्को यस्य तेन तथा यद्युक्तानार्थमिव बृहस्पते
नयापि ग्रहबलादिविचारवशात् कुविचारमित्यर्थः प्रतिग्रहं ग्रहं प्रतिप्रति ग्रहे चरतीति प्रतिग्रहचर

1373

वि० टी०
५३

अथ नवमस्य शशिसुतेति मालिनी तपसि नवमभावे बुधे गुरुयुक्ताः कुमारीं सांद्रघनं यत्सौभाग्यं तत्सलील
यासरलेन स्मितेन हसितेन स्वीयेन कांतस्य भंग्या स्वांते चित्ते केलिः क्रीडा यस्याः सैव धनं सा तथा तां करो
ति रविशनिकुजाः कापटक्रमनसं चंद्रः कन्याप्रसूः ९ अथ दशमस्य शनिरिति मालिनी व्योम्नि दशमे
शनिः कन्यकां नियमो व्रतादिस्वीकारः शौचं पावित्र्यं ताभ्यां हीनां करोति वक्रो भौमः शाकिनी मांसभक्तकदे
शशिसुतगुरुयुक्ताः सांद्रसौभाग्यलीलासरलहसितकांतस्वांतकेलिं कुमारीम् रविरविसुतवक्रा
ः केतवाक्रांतशीलां तपसि तुहिनरश्मिः प्रीसवित्री करोति ९ शनिरनियमशौचां कन्यकाम् अ
न्यकार्यैर्विधुरपि विधुरांगीं शाकिनी व्योम्नि वक्रः रचयति रविरुग्रां कोविदः कर्मणि ज्ञामविशे
नसुकृतश्रीमालिनामार्यभुक्तो १० एकादशे दर्शितास्मुमरवाग्रहे द्वारत्नावरद्रविणभोगभरो
न्नुखानि पाणिग्रहे ददति दीर्घदृशां सुखानि म० श० वैपि सर्वभवने षबलानकिंचित ११
वता विशेषसदृशी रविरुग्रामशीलां कोविदो बुधः कामिणं वशीकरणार्थं तु दुककर्मस्तदभिज्ञा गुरुणा विशेष
अविकृते येसुकृतं पुण्यं श्रीर्लक्ष्मीश्शोभे ताभ्यां मालते शोभते तथा तां अनेन मालिनीति छंदो नामापि
सूचितम् १० एकादशभावस्य एकादशेति वसंत० दीर्घदृग्लोचनं यासां तासां पाणिग्रहे विवाहे ११
स्थिताः दशशतानि सहस्रं अश्ववारश्मयो यस्यासौ तथा समरवमादियेषां ते सूर्योदयो ग्रहेंद्राः रत्नानीमा

अथ षष्ठभावः विधुरिति पृथ्वी वैरिगः षष्ठगः विधुश्चंद्रः क्ष्मासुतः भौमः बुधः नां निधनं व्यनक्ति प्रकटयति बुधः शत्रुभयं दत्ते भानुमान् सूर्यः जयं कुजो भौमः कुशलत्वं लेभे चकर्म धर्म शनिः विगतवैरितां निःसपत्नतां उशना शुक्रः सहचरेण भर्त्रा सह रिपुत्वं वक्रतां पतिर्गुरुः पतिभर्त्तारं न जातो शत्रुश्रुतिर्यस्य तं व्यनक्ति तस्यति शत्रुः कापि न श्रूयते इत्यर्थः ६ अथ सप्तमभावः बुध इति शिखरिणी विवाहस्त सप्तमभवने स्थितो विधुर्निधनं भिदुजः परभयं तत्र भानुमान् कुजः कुशलमकर्म धर्म विगतवैरितां वैरिगः रिपुत्वमुशनाः समस्तसहचरेण चारुमुखां व्यनक्ति वचतां पतिः पतिमजातशत्रुश्रुतिम् ६ बुधो वंध्यामिंदुः परिचितं सपत्नीपरिभवांगलक्ष्मी पंगुः परनररतां दानवगुरुः अवीरामस्तेको गुरुः स्वमरसेवाव्यसनिनी विवाहमाहेयः स्त्रियमतिरजस्कां जनयति ७ सितनितिनकिरणोस्यामस्त्वेवमस्तु वेश्मन्यनवरत मुखायुः संपदे सूर्य सौरी भवति पतिशारीरद्रोहकृत्क्रोधहिरायोर्दुहितरं हसखीनांयत्नमणो दोर्गा बुधः स्त्रियं वंध्यां जनयति इंदुः परिचितः प्रत्यग्रमन्मथः सपत्न्याः परिभवस्तिरस्कारो यया सा तां जनयति पंगुः शनिः गलंतोभ्रंश्यंतो गर्भा यस्याः सा तां दानवानां गुरुः शुक्रः परनरेरतां व्यभिचारिणी सूर्यः अवीरां विधवां माहेयः कुजो तिरजस्कां प्रदरव्याधिमतीं करोति ७ अथाष्टमस्य सितेति मत्तवेश्मन्यष्टमभावे भगचंद्रगुरवः दुहितरो ब्रह्मानस्य गृहं कमलंतद्वन्मुखं यासां तासां वधूनां मृत्यवे मरणायभवन्ति सूर्य

वि०टी०
५२

इनेति द्युतविलंबितम् सहजेतृतीयभावे रविशनी वधूं धनवतीं कुरुतः सचिवः शक्रस्य गुरुरल्पधनां
चंद्रो भाग्यवती भौमबुधौ पुरुषवती देवानां रिपवो दैत्यास्तान् नुदनयत्या चार्य्यः सन्नितितया सप्तको देव
रिदेवरेनयते देवरगामिनीं करोति समौतृदेवृदेवरावित्यभिधानात् ऋकारान्तो देवृशब्दः ३ च
तुर्थभावस्य दारिद्यमिति सुखे ४ रविर्निर्धनतां सृजति भौमः ४ वरांगशिरः स्त्रीप्रकरणात्स्मरमन्दिरं वा

इनशनी सहजे सधनां वधूं तनुधनां सचिवः सुभगां शशी सुकांतिनीं कुरुतः कुजसोमजौ न
यतिदेवरिदेवरिपूपनीः ३ दारिद्यं रविरवनीसुतो वराङ्गव्याघातं गुरुर्गुजेंद्रजाः प्रभुत्वं
वाल्येब्जः प्रियपुर्वेति शनिः स्तनाभः शून्यत्वं सृजति सुखे सुवासिनीनाम् ४ सप्तत्राम
सुरसुरज्यसोमपुत्राः पुत्रारिं रवे रसुतप्रजांद्विजेंद्रः शोकार्तामवनिसुतः सुतेत्रसौरिः संतान

तस्यभंगं बुधगुरू भगवः स्वामितां चंद्रः ४ वाल्ये पि भर्तृवियोगं शनिस्तनाभस्तात्त्यदुग्धेन शून्यतां
सुवासिनीनां प्रोढांगनानां चिरंटीनां सुवासिनीत्यमरः ४ पंचमभावः सप्तत्रेति प्रहर्षिणी सुतेपंचमे तिश
नीनिसः स्वसुरेज्योभृगुः सुरेज्यो गुरुः सोमपुत्रो बुधः कुमारीसत्पुत्रां कुर्य्युः रविः ५ पुत्रारिं पुत्रघाति
नीम् चंद्रो सुतासुनेतरां प्रजा यस्याः कन्याप्रसूं भौमः शोकपीडितां शनिरिनापत्यं शनिः सुता

दुगो
५२

सर्वमरिपराक्रमेत्यादिना साधारण्येन ग्रहाणां भावफलान्युक्तान्यधुनातु प्रतिस्थानं विशेषतः प्राह तत्रादौ ल
ग्नस्य ग्रहाणां फलानि चिरंजीवेति शिखरिणी सूर्यो लग्ने स्थितो जीवो मृगदृशं वधूं चिरंजीवां दीर्घायु
षं सृजति कविः शुक्रः अविरलो निर्विजेयोऽनंगः कामस्तेन सुभगां भाग्यवतीं चंद्रकुजौ यस्या युव
तिस्तत्पार्श्वप्रणयिनीं यमलोकगां सृजतः बुधो भर्तुर्भक्तां शनिः १ अशीलां दुष्टां त्रयीमूर्तिः सूर्यः १

चिरंजीवां जीवः कविरविरलानंदसुभगां मृगाङ्कोर्वीपुत्रौ यमयुवतिपार्श्वप्रणयिनीम् बु
धो भर्तुर्भक्तां मृगदृशमशीलां शनिरपि त्रयीमूर्तिर्मूर्तौ द्विशति शिखिशस्त्रादिनिधनम्
१ नितांतं धनिनीं धने सितसितांशुजीवेंदुजा कुजादहनदस्युभिर्विधुरतां धरानंदनः सुते
ष्वपि मितं पचां मलिनमूर्तिमर्कात्मजः स्त्रियं सहजदुर्भगां जनयति द्युतीनां पतिः २ ॥७

शिखिनाग्निनाशस्त्रादिना च निधनं सृजति १ धनभावस्य पृथ्वीवृत्तम् धने द्वितीयभावे संस्थिताः शु
क्रचंद्रगुरुबुधा नितांतमत्यंतं धनवतीं वधूं जनयंति धरानंदनः कुजः रोगेणाग्निना चोरसर्पादिना
वा विधुरतां विधवतां सृजति शनिः पुत्रेष्वपि मितंपचतीति मितंपचानां कृपणानां कृपणतां मितं नरखेचेति
खन् खित्वाल्लुमम् मलिनरूपां च सृजति द्युतीनां पतिः सूर्यः सहजदुर्भगां जनयति स्वतएव भाग्य

भवेति सूर्यः ११ कुजे दशानिः ३ एभिर्ग्रहैः कमादिभिर्ग्रहैः सनाथैः सहितैः सद्भिर्हल्लेन्दुर्नामयोगः परिण मतिजायते किंकरिष्यन् इंदुमस्याश्चंद्रवदनायाव ध्वाः कुलयुगलं पतिपितृकुलद्वयं तस्यो द्धृति स्फुरणं तत्र धुर्यतां तामर्थ्यं विधास्यन् अत्रोढा कुलद्वयोद्धारणे समर्था जायत इत्यर्थः १० वयेति भवपरे भव विक्रमैः क्रमेण बुधमणिमहीसुतसौरिभिः सनाथैः परिणमति दलेन्दुरिन्दु मुख्याः कुलयुगलोद्धृति धुर्यतां विधास्यन् १० वयनिधनतनस्थ मंदचंद्रा हरणकि रणोऽर्कशल्लं जगुर्मुनींद्राः इह हि कुलानके कुमारी कुलमारी न च कापि कार्यसि द्धिः ११ नतनवमभवगैर्यथाक्रमेण बुधविबुधार्चितपंक्तिभिर्गजः स्यात् इह युवति र हंकृताकृतार्घान्वितरति देवनदेवतत्परा वा १२ इति विवा० ग्रहयोगाध्यायो दशमः १०

औपछंदसिकं शनिः ४ चंद्रः ८ सूर्यः १ अयं मुशल योगः मुशल्ल नाम तयाया दवकुलक्षयकरे त्र यो गे ऊढा कुमारी कुलनाशिका भवति कापि कार्यसिद्धिर्न स्यात् ११ नन्विति पुष्पिताग्रा बुधः ९ गुरु ५ शे निः ८ एवं गजो योगः इह युवति रूढा हंकृता सा हंकारा कृता निष्पादिता येर्घास्तान्ददाति य द्वा देव ते देवतार्चने दैवे भाग्ये च न तत्परा सुरार्चने लग्ना भाग्यवती च स्यादित्यर्थः १२ इति श्री विवाहवृंदा

स्तनाइति भुक्रः ५ जीवचंद्रौ ३ तदंगनायाः कन्यायाःअभ्युपगमो विवाहश्चेत् यदंगनाभ्युद्गमः क
न्यालग्नं नदयमानंदोनामयोगस्तेनसुंदरीसांद्रसौख्यावंशयोः पितृभर्त्तृकुलयोरानंदं विस्तृणाति
विस्तारयति लग्नान्नभावः ७ व्ययेति पुष्विताग्रा भौमः १२ भृगुः ६ शनि ४ क्रमात्स्थिताश्चेत्तदेष
कुठारः इहयोगेविटपरल्लेभंऽसमूहेविहरति कीदृशीसंहतामारिजः स्ववंशोययासा पटे वस्त्रा
स्तनौ भुक्रः सांगिराः भीनरश्मिर्दुस्त्रिकेयस्यादंगनाभ्युद्गमश्चेत् आनंदोयंसुंदरीसांद्र
सौख्यानेनानंदंवंशयोर्विस्तृणाति ७ व्ययारिपुहिवुकेषुवक्रभृक्रघुमणिसुतैः क्र
मशः कुठारराख्यः इहविहरतिसंहतस्ववंश्याविटपटल्लेपटल्लेखिताभिसारा ८ रवि
कविरविजेंदुभिः क्रमेणव्ययधनषष्ठनिधनेषुकुर्म्मरूपः इहविहितकरग्रहाग्रहल्लि
चल्लेल्लेखितोभिसारोयस्याः सानिः संदेहमभिसारिणीत्यर्थः नरंभोगार्थिनीयातिसंकेतंसाभिसा
रिकेतिकोशः पाठान्तरेभिचारोव्यभिचारः ८ रवीति सूर्य १२ भृ० २ श० ६ चंद्रे ८ रेखुस्थितैः कूर्मयोगः
इहविहितः करग्रहोयस्याः सापरः शतानिग्रहालि वारिभ्रमति शतेभ्यः परागलपरः शतानि पार
स्करादित्वात्सुट् यद्वापरः शब्दोनिपानः शतिभोजनरजः शतेभ्योधिकानीत्यर्थः कयाभाजिष्यतयान

1379

वि०टी०
५०

एकेति भौमसूर्यौ ११ शनिः ६ चंद्रः २ बुधबृहस्पतिशुक्राः ९ चेद्भवंति तदा श्रीवत्सनामा योगः एषः रूपेण सौंदर्येण रिक्तां अन्यामपि वधूं सुखयति कीदृशीं सौभाग्यस्य यो भोगभरस्तस्य भंग्या रचनया नरंगितानि संजाततरंगाणि वांगानि यस्याः सा: ५ सौम्येति शुभाः ८ पापाः २।१२ अध्यायर्थं कामुकंनाम योगं कुर्युः अस्मिन्योगे परिणीता कन्या कांतं वेषासुंदरं नेपथ्यधरा वेश्यारामं वेश्यारम

एकादशे कुजरवी रविजः सपत्ने वित्ते विधुस्तपसि शेषनभश्चराश्चेत् श्रीवत्स एष सुखयत्यपि हृत्परिक्तां सौभाग्यभोगभरभंगितरङ्गिताङ्गीं ५ सौम्यामत्यौ खांतराश्योरसौम्याः कुर्युर्योगं कामुकं कन्यकास्मिन् हत्वा कांतं कांतवेषा विषाद्यैर्वेश्यारामं रंरमीति स्वरीत्या ६

यतीति तं वेश्याभोगिनं कामुकं रंरमीति अतिशयेन रमयति यतोऽन्तकं? कया स्वरीत्या निजोपभोगकौशलेन किं कृत्वा विषाद्यैर्विषशस्त्राद्यैः धनादिभिर्भर्तारं हत्वा तथा च ग्रंथांतरे निधने यदि सौम्याश्च क्रूरा व्ययधनस्थिताः धनुयोगं वदन्तीह पतिं हंति सदा बुधाः तथा च वामदेवः क्रूरेषु वित्तव्ययगेषु लग्नाद्धूनभवत्सत्सुमृतिस्थितेषु ऊढाभ्युदयत्र स्वचारिणी त्वं विषेणाशस्त्रेण पतिं नि

ध
६
८

तन्विति वृत्तं० लग्नगेः शुभेरसमगेः पापे ध्वजोयोगः इह कृतमुद्वहनं यस्याः सा वधूः गुणशालाभयुता
च भवति इंगितैर्हावभावादिचेष्टितैः प्रियमनसो यमनेव शीकरोति सुखोविभ्रमोविलासोयस्याः सा
भवति १ अखिलेति पापैस्त्रन्तः केंद्रगतैर्वापीयोगः इह योगेऽर्पितो दत्तः पुंसे वरायकरो यया सा परि
णीता वधूः स्वपक्षपतिमंदिरं जनयित्रीः पितृगृहे कुरुते कुशाद्धास्तोषामृतस्तवानानन्दांकुरुते पितृगृ
हे व्यभिचारदुष्टापरीवादमेव भवतीत्यर्थः २ गगनेति शुभैर्ग्रहैर्दशमचतुर्थनवमेषु यथायथंस्थि
तैर्निमीलनगे अशुभाशुभैः ध्वजइतीह कृतोद्वहनावधूः सद्गुणालाभवतीभवतीगितैः प्रिय
मनोयमनोन्मुखविभ्रमा २ अखिलकेंद्रस्थैः खलखेचरैर्भवतिवापिरिहार्पितपंक्तिकरा युव
तिरुज्झितकांतगृहाग्रहे जनयितुः कुरुते कुरुतोत्सवान् २ गगनतोयतनयस्थशुभैर्ग्र
गैरिति शंखमशेस्खलयत्यसौ परिणयेन पयोरुहचक्षुषां धनयशोनयशोभितमूर्तियां
तैः शंखसंज्ञं योगं भृगुर्मुनिर्निगदति असौ योगोऽशं दुःखं स्खलयति प्रतिवध्नाति निराकरोती
त्यर्थः केन परिणयेन कासां पयोरुहचक्षुषां कमलनयनानां वधूनां कीदृशां धनेनय
शसानयेन शोभिनीरम्याननो वैपुष्यः श्रीर्यासां तासां ४ ॥ ७ ॥ ४ ॥

1380

10

अत्रोदाहरणमाह क्रूरमष्टममिति जन्मकालेष्टमं क्रूरमरिष्टमशुभमशंतिवदंतिमुनयः इयमुद्वहनरी तिर्विवाहमार्गोनभवति तथाहि जन्मकालेष्टमः क्रूरोऽशुभः विवाहेत्वशुभः जन्मनिसप्तमः शुभोविवाहेत्वशुभः अतोनयोःशास्त्रयोरन्यथात्वमितिहेतोरत्रविवाहेसोगोचरमार्गोरथ्योक्ततोरथ्येरुद्धतोतिदृष्टः अस्यमार्गेश्लेषः गोचरमार्गःपारंपर्यागतःस्फुटः रथ्योक्तइतिछंदस्तोपिसूचनम् ७ इतिविवाहवृंदावनटीकायांमासविचाराध्यायः ९ अथप्रातस्विकंभावफलमुक्त्वायोगजमाह चक्रेतिश्लो

क्रूरमष्टममरिष्टमिष्टदंसप्तमंशुभमशंतिजन्मनि नेयमुद्वहनरीतिरित्यसावत्रगोचरपथोरथ्योक्ततः ७ इतिविवाहवृंदावनेमासविचाराध्यायः ९ चक्रस्यार्द्धप्राचिपश्चात्क्रमेण क्रूराक्रूरैश्चक्रमित्यामनंति अत्रोद्वायाःसुभुवःस्वैरिणीत्वंभ्राम्यत्युच्चैश्चक्रवच्चित्तवृत्तिः १॥

लिनी चक्रस्यप्राच्यर्द्धपश्चार्द्धचक्रमेणक्रूराक्रूरैःकृत्वाचक्रमितियोगमामनंति अथार्थः दशमभावभागानारभ्यचतुर्थभावभागपर्यंतंचक्रस्यपूर्वार्द्धं चतुर्थभागानारभ्यदशमभागपर्यंतंपश्चिमार्द्धं तत्रचक्रस्यपूर्वार्द्धंयदाक्रूरग्रहाः पश्चार्द्धेसौम्यास्तदाचक्रंनामयोगः अस्यफलं अत्रयोगेऊढायाःपरिणीतायाःसुभ्रुवोयोषितश्चित्तवृत्तिःस्वैरिणीत्वेपौंश्चल्येचक्रवदुच्चैर्भ्राम्यति चतुर्थेस्वैरिणीप्रोक्ता॰

यदि चांद्रे मुख्यत्वं तदा पृथक् सौरमानं कथमुक्तमित्याशंक्याह प्रायइति शालिनी यदि प्रायो बाहुल्येन सौरमा
नं विवाहे स्वीकृतं तत्तत्फलेन चांद्रमासं किमाहुः शोनकाद्यः धनमानपरिभ्रष्टा चैत्रे वा तत्र मे पुना
त्व सतीत्यादिना यस्मादेतौ सौरचांद्रमासौ विवाहे उक्तौ तस्मात्तदैकैव तयोः सौरचांद्रमासयोरेकत्वे सति फला
प्तिः सम्यक् परिपूर्णा स्यात् केवलः सौरमासः चांद्रापेक्षया किंचिदूनः चांद्रस्य मुख्यत्वादित्यर्थः ४ एवं सौरचां
द्रयोर्बलाबलमुक्त्वा गोचराष्टकवर्गयोर्बलमाह योषितां स्त्रीणां गुरुः पतंगयोर्गुरुसूर्ययोर्गोचरे शोभने सति कृ

प्रायः सौरमानमिष्टं विवाहे तत्किं चांद्रमासमाहुः फलेन यस्मात्सम्यक्तत्फलाप्तिस्तदैको सौरो मासः
केवलः किंचिदूनः ४ योषितां गुरुपतंगगोचरे शोभनेनिगदितं करग्रहः अष्टवर्गविधिना तदत्यये सूर्य
शुद्धिमपरे नृणां जगुः ५ अष्टवर्गफलमेव जातकेनास्य किं परिशीलये पिमुख्यता सत्यमुद्वहनजन्मशास्त्रयो

रुग्रहः शुभः मतांतरमाह सूर्येति अपरे नृणां पुरुषाणां सूर्यशुद्धिं जगुः ननु गुरुशुद्धिं गोचरविधिना तदलाभे
ष्टकवर्गविधिनेति उक्तं च प्राग्भानुरपुपचयेति नृणां गुरुशुद्धिमुक्त्वा तेषं धरावाती न विवाहे शूद्रादीनां तत्र तद्व
धाभावाद्विवाहएव गुरुशुद्धिः सूर्यशुद्धिश्चेति ५ नन्वत्र गोचरस्य कथं मुख्यत्वं तत्राह अष्टवर्गफलमिति
जातकेष्टवर्गफलमेवास्ति तत्रय चंद्रराशिफलं तदेव गोचरफलं संहितासु पठितं अतस्तस्याष्टकवर्ग
फलस्य परिशीलये पिमुख्यता किं न स्यात् गोचरफलं स्वैकस्माच्चंद्रराशेर्वाष्टकवर्गफलं त्वष्टराशिभ्यः अतोस्या

विं० टी०
४८

यं वक्तुं पूर्वपद्यमाह नेष्टइति सुंदरीणामुपयामे विवाहे मृगयुक्तिमकरगे रवौ पौषो नेष्टः मकरगार्कस्य शु
भत्वेप्यशुभपौषयोगात्स नेष्ट इति भावः ननु विपरीतं कुतो न स्यादित्यत आह आहतइति प्रवीणैः पंडित
मन्यैर्मृगयुक्तिरवौ पौषश्चादृतः मकरगतार्कस्य शुभत्वात् तदा चैत्रोप्यजसहचरे मेषगे भास्करे सति वाऽ
शुभः स्यान्नचैवमस्ति किंचास्य प्रसिद्धस्य फाल्गुणस्य मांडव्याद्यैः स्वतःशुभफलस्य प्रसंगाद्योगान्मीनो।
मीनगतार्कोप्यविकृतफलो यथावत्फलः किं न स्यादपि तु विकृतफल एव शुभफले फाल्गुणयोगाद्दुष्टो
नेष्टः पौषो मृगयुक्तिरवावाहतश्च प्रवीणैश्चाप्रकृतश्चैत्रोप्यजसहचरे भास्करे सुंदरीणाम् मांडव्या
द्यैः स्वतःशुभफलस्यास्य किं नोपयामे मीनोपि स्यादविकृतफलः फाल्गुनेस्य प्रसंगात् २ कथो
न निंद्यो यदि फाल्गुने स्यान्मेषस्तु वैशाखगतो न निंद्यः मध्याश्रितौ द्वावपि वर्जनीयौ वित्याद्यिवाचा
पि मीनो दुष्टफल एवेति भावः न चाप्येवमस्ति एवं सौरप्राधान्यकर्तुरानेष्टद्वयम् २ एवं तत्तिसिद्धांतमा
ह कथइति यदि फाल्गुने कश्चो मीनगतार्कस्तदा न निंद्यः चांद्रस्य मुख्यत्वात् एतत्प्रसंगेन व्रतबंधेपि निर्ण
यमाह मेषइति मेषो मेषगतार्को यदि वैशाखगतस्तदा न निंद्यः मेषगेर्के व्रतं न हीमुक्ते रशुभस्य मे
षस्य शुभवैशाखयोगाच्छुभत्वमिति भावः प्रकृतमाह मध्याश्रितावपि मध्याश्रितौ चैत्रगो मीनमे
षगतार्कौ वपि वर्ज्यौ चैत्रदोषात् मीनो हि स्वरूपत एवाशुभो मेषस्तु चैत्रयोगादिति चांद्रस्य मुख्यत्वादि

इतिग्रंथकारोक्तिः नैतच्चतुरस्रं प्रवृत्तिकालेचांद्रदिनवर्षादेरपिप्रवृत्तिः तस्यापिमुख्यत्वंचकथंनवक्तव्यं तस्मादनयायुक्त्याचांद्रमासस्यश्रेष्ठत्वंचवक्तुमुचितम् किंच युक्त्यंतरं संहितागमवलाच्चमुख्यते नक्षत्रेणयुक्तः कालः सास्मिन्पौर्णमासीति संज्ञायामितिचपाणिनेरनुशासनात्पौषः पौष्यादिकासंज्ञासौरादौनोपपद्यते तस्माच्चांद्रमासएवमुख्यइति अतएवनारदाद्यैरपि यस्मिन्मासेपौ

एवंपौषेमृगशिरस्वगतेभास्वतिस्यात्तवासावु
क्तः श्रेयान्यदिरणायनविधाविंदुमासोस्मिनस्यात् १

र्णमासीयेनधिष्ण्येनसंयुता तन्नक्षत्राह्वयोमासः पौर्णमासीतदाह्वया तत्पक्षौशुक्लकृष्णाख्यौ देवपित्र्यौचतावुभाविति अभिधानंच पक्षौपूर्वापरौशुक्लकृष्णौमासस्तुतावुभाविति अतएवसिद्धांतेप्युक्तं मासस्तथाचतिथयस्तुहिमांशुमानादिति अतःसौरादौमासप्रयोगोगौणः वक्ष्यायोज्ञनीयइत्यस्माकंसिद्धांतः तर्हि रवेरवेसारिणभूत्तरायणमितिविवाहेसौरमासाः कथमुक्ताः नाषाढप्रभृतिचतुष्टयेविवाहइत्यनेनचांद्रमासाः प्रधानतरउक्ताः अनयोर्विरोधेसतिसमुक्तिकंनिर्ण

वि०टी० ४७

अथ मासगोचराध्यायः तत्रादौ सौरचांद्रमासयोर्विचारमाह चैत्रइति मन्दाक्रान्ता यतश्चैत्रे मासि शु
क्लप्रतिपद्दिनिथौ रविवारे सर्वैर्गगनगतिभिर्ग्रहैर्मेषादौ स्थितैर्भूर्भुवः स्वः प्रवृत्तिरासीत् भूर्भुवः
स्वरित्यव्ययानि क्रमेण लोकत्रयवाचकानि तथा चोक्तं भूर्लोकाख्योदक्षिणेवृत्तदेशान्तेस्मान्तौ
म्योयंभुवः स्वश्चमेरुरिति अतः पृथ्वीरातत्त्रैलोकत्रयाधिष्ठिता एषांलोकानांप्रवृत्तिः प्रथमनिर्माणं
सष्टाभचक्रेकमलोद्भवेनेति लंकानगर्यामुदयाच्चभानोरिति यदुक्तं तत्पौषमासे मृगगतरवगते

चैत्रेमासिप्रतिपदितिथौवासरेर्कस्यसर्वैर्मेषादिस्थैर्गगनगतिभिर्भूर्भुवः स्वः प्रवृत्तिः

मकरादिस्थितेभास्वतिभास्करेनासीत् तस्मात्परिणयनविधाविंदुमासश्चांद्रमासः श्रेयान् अत्रेष्टतत्त्वः
अयंभावः लंकायांक्षितिजगतयोर्मेषादिस्थितचंद्रार्कयोः किललोकत्रयस्ययुगपत्प्रवृत्तिः तत्रचं
द्रार्कयोः समकालत्वाच्चांद्रमासादिः सएवमेषगतार्कत्वात्सएवचैत्रमासः तदानीमादित्यस्यैव
होरा अतोर्कवार इत्यादि सर्वं पौषमकरादिस्थितेर्केनघटते यतः सौरवर्षमासादेः प्रवृत्तिः
संहिताकारैर्मकरादिरेवस्वीकृतः उक्तंच मृगादिराशिद्वयभानुभोगादित्यादि अतश्चांद्रएवमुख्य

दुर्गा
४७

1385

॰ अत्रो मपत्रघटिकाद्वलमिष्टमाद्... यो सूर्यस्तं दवरमरो रपि नार्द्धे विंबः

वाक्य यथा तिथ्योदग्धत्वं नक्षत्रे पापवेधादिकमिति अथ पंचांगानां प्राकृतदोषविरहः तस्य योगकरणयोरनभिधाना
न्न अपि च शुद्धिशब्देनागंतुकदोषविरह उच्यमाने वा दोषः खार्जूरसमांघ्रिभमित्यादिना रत्नादिभिः पठितेषु दोषे
षु पौनरुक्त्यापत्तिः एकविंशतिपरिगणनयासंभवश्च तस्मात् संचागानां प्राकृतिकदोषविरह एव शुद्धिरिति।
स्थितं च तत एवं विधा या पंचांगशुद्धिस्तन्मयमेव गोधूलिकमित्युक्तं भवति अथ यदिदं पंचांगशुद्धिमयमेव
विवाहे विधेय इति वदतो यमाशयः विवाहविहिते नक्षत्रे सति पंचांगानां ग्रहादिजनितदोषाभावलक्षणा
शुद्धिर्विवक्षिता तदपि न योगकरणयोस्तस्यासंभवात् यथासंभवमिति चेत्तदपि न पंचांगस्यैव यथ्यात् अत्र
कालार्गलानियतये तपनार्द्धबिंबवेलाव्यवस्थितिरियं रचयांबभूवे ६ इति विवा० गोधूलिकाध्यायः ८
नः शुद्धिशब्देन प्राकृतदोषाभावः स्वीकर्त्तव्यः नहि पंचांगशुद्धिर्वा दौर्मासार्कैशनाविंत्यादिना कुलिकार्द्धयामो का
यंत्यजेत् वा दोषा इति चेत्तन्न नारदवशिष्ठादिभिः पंचांगशुद्धिविरह इत्यादिपठितदोषेषु वारदोषस्य पृथग्ग्रहण
त् नहि कुलकं क्रांतिसाम्यं चेत्याद्यागमवलात्कुलिकार्द्धयामौ त्यजेते यद्येवं तर्हि षष्ठाष्टमचंद्रेण किमपराद्धं
सोप्यागमवलात्त्यज्यते नात्र प्रमाणवचनं किमपि श्रुतमिति चेत्तदपि न यतः आगमाः प्रमाणवचनानि सूर्येव
षष्ठेष्टमे मूर्त्तिगते च चंद्रे गोधूलिके मृत्युमुपैति कन्या कुजेष्टमे मूर्त्तिगते ध्रुवास्तेवरस्य नाशं प्रवदंति गर्गाः धि
ष्ण्ये क्रूरयुते त्याज्यं सप्तमे वाष्टमे शशी गोरजः सत्सु प्राहुर्निर्दिशंतः पानि दिनं विना मूर्त्तौ षष्ठाष्टमे चंद्रे कुजे रंध्रा
स्तलग्नगं विनारं ध्रुवमष्टमे शुभं गोधूलं शुभदं भवेत् इत्यादीनि एतान्यवह मतानीति चेत्तदपि न यत्वा

यदुक्तं सार्कमित्यादिना तत्परिमाणमाह अत्रेति अत्र गोधूलिके यत्तदुभयत्रार्द्धास्तमयाभ्यां कूप अस्वघटि
कादलमिश्रमाकृष्तस्मादंबरमणेः सूर्यस्यार्द्धविंबोपिकालो न ग्राह्यः अर्द्धविंबं यत्र सतथा न हि तन्नाक्या
नां गतिः केत्यत आह कालेति इयं तपनार्द्धविंबवेला व्यवस्थितिः तपनस्य यदर्द्धविंबं तस्य वेला काल
स्तस्य व्यवस्थितिरवस्थानं कालस्यार्गला यानि यत येनियमाय मुनिभीरचयांबभूवे अरचि गिर्जनो
द्रवनेः कर्मणि लिटि भवोत्तप्रयोगः किंतु न तत्सर्वं न तस्य आभ्यां ह्यापिकालान्तरमस्ति अर्द्धघटिकाकालिक

अत्रोभयत्र घटिकार्द्धमलमिश्रमाहुर्गोधूलं दंबरमणेरपि नार्द्धविंबः ॥ ॥

वाक्यान्तरदर्शनादितिभावः यत्र गोधूलिके विविधमस्तमयश्रेष्ठत्वादिना यदुक्तं ग्रंथकृता तत्स्य पवि।
चत्र पदवीनाधिरोहति तथाहि यदुक्तो त्र हेतुः पंचांगशुद्धिमयमेव विवाहे धिष्ण्ये रित्यादि तत्र पृछ्यते
केयं पंचांगशुद्धिरिति पंचांगानि तिथ्यादीनि प्रसिद्धानि नारदवसिष्ठादिभिः पंचांगशुद्धिविरहो दो
षत्वाद्यः प्रकीर्तितः इत्यादिना महादोषकरग्रहणेऽभिहितानि तेषां शुद्धिर्दोषविरहः दोषो द्विधा प्राकृ
तिक आगंतुकश्चेति यस्मिन्कर्मणि यदनभिहितं तिथ्यादिकं तत्राद्यो दोषः यथा विवाहे दर्शव्यतीपा
तभरण्यादौ आगंतुको ग्रहादिजनितो यथा तिथ्यादिगत्वं न दत्तत्रे पापवेधादिकमिति अथ पंचांगानां

1388

किंच नोष्ठाइति इहगोधूलिके शोनवांशाः स्वभर्त्रीस्वस्वामिनादृष्टाहृष्टोवायुतोवानास्तलग्नंच स्वभर्त्रीदृष्ट
युतंनास्त अर्कारसौम्यतमसांसूर्यभौमशनिराहूणांसंयोगोयागस्तेनभंगोलग्नभंगः सोपिनास्त एवंस
सेकंचंद्रबारभयं किमस्त्यपिनु चंद्रबडष्टमादिदोषानास्त्वित्यर्थः नन्वत्रागमएवप्रमाणमिति चेत्तत्रा
ह किंचेति अत्रचंद्रबारविषयेवोयुष्माकंप्रमाणंकिमपिनश्रुतं अस्मिन्विषयेयुष्माकंप्रमाणीकर्तव्य
तन्महर्षिसंमतंवाक्यंनास्तीतिभावः तर्ह्यत्रकिंविलोक्यमित्याह सार्कमिति नक्रोधूलिकंशनोशनि वा
नाशोनलग्नमिहदृष्टयुतंस्वभर्त्रानार्कारसौरतमसामपिसंगभंगः किंचांद्रबारभयमेवमिहास्ति
किंचनात्रप्रमाणवचनंकिमपिश्रुतंवः ४ सार्कशनोविरविचित्रशिखंडिसूनोतः केवलंकुलि
कयामदलोपलंभात् प्रायेणसंकरभवामशुभंदलंपतंकूरंतलोकशुभंकेनकरपीडनेस्यात् ५
रेसार्ककालदृश्येरवौसतोति चित्रशिखंडिनःसूनोगुरुर्वारविरविकार्यं असंगतेकेसतीति यस्मात्
कुलकयामदलोपलंभात् शनोराश्रोप्रथमम्हूर्तेकुलकोतः सार्क गुरुवारेत्वष्टमोयामार्धं अतो
विरवीति केवलमिदमेवपंचांगमध्येवारदोषसद्भावान्नत्वन्यदिति एतत्कथंतत्राह प्रायेणेति सं
करेणजातिसंकरेणभवंतीतिसंकरभवस्तेषां हीनवर्णानांकरपीडनंप्रायेणबाहुल्येनाशुभंदलंप
तंकूरंतलोशुभंकेनस्यात् अशुभे तत्रैपलेचकूरगणेयदलाणावउपलदर्शनंयाद्दृष्टवार

वि०टी०। ४५

यद्येवं तर्हि केचित्वष्ठाष्टमचंद्रे सति लग्नभंगमाहुस्तान्निरस्यति गोधूलिकेति गोधूलिके पि लग्ने षष्ठेष्टमे च मूर्त्तौ यस्मात्तं विधुं यत्केचित् मोचयंति त्यजंति तन्न दयं स्वरुचेरेव प्रपंचो विस्तारः तथा। कं हित्वा चंद्रमसं षष्ठाष्टमगतं गोधूलिके शस्तं ते इति प्रपंचो जनमोहनं तत्र हेतुर्यस्मादिदं गोधूलिकं विवाहधिष्ण्यैः सह पंचांगशुद्धिप्रधानमेव गोधूलिके विवाहनक्षत्रे सति पंचांगशु

गोधूलिके पि विधुमष्टमषष्ठमूर्त्तौ यन्मोचयंति तदयं स्वरुचिप्रपंचः ।
पंचांगशुद्धिमयमेव विवाहधिष्ण्यैर्यस्मादिदं सततमस्तगते पतंगे ॥ ३ ॥

द्धिरेव प्रधानत्वादपेक्ष्यते न त्वन्यत् लग्नशुद्ध्यादिकमिति पंचांगानि तिथ्यादीनि तेषां शुद्धिः स्वाभाविकदोषविरहः ननु नक्षत्रस्य पंचांगान्तर्गतत्वाद्विवाहधिष्ण्यैरिति नूपोनरुक्तं ननु न क्षत्रस्य प्राधान्याभिप्रायात् उक्तधिष्ण्यमधिकृत्य पंचांगशुद्धिर्विलोक्यतेत्यर्थः रात्रदग्धे प्रपंचयिष्यामः यस्मात्कारणादिदं गोधूलिकं सततं सर्वदा पतंगे सूर्ये अस्तमगे सति तस्मात् रात्रा हृद्योम हादोषरहिते सति किंत्वन्येषषष्ठाष्टचंद्रादय इति भावः अनेनैव ष्टभौमादयो निराकृताः ३

४५

1390

अथ गोधूलकप्रशंसां नदीधकारिणमाह उत्कर्णेति पंचसु वसंततिलकाः उदग्रौ कर्णौ येषां ते उत्कर्णाः तेन तर्णकाः वत्सास्तेषां विलोकनं तेन वल्गाव: प्रोभनाः तेन वल्गुनो गतिविशेष वत्यः पीनास्तनायासांताः तदुत्कर्षेण हर्षिताः संतुष्टाः हर्षेर्निष्ठायां वेट्टुत्वं दुःखेन धर्तुं शक्यं तेनाऽधराश्रयाभे नवस्त्रासां धूलिर्गोपपृथग्जनानां गोपादिपामरलोकानां हेतवे गोधूलि

उत्कर्णतर्णकविलोकनवल्गुवल्गात्पीनस्तनोद्धृषितदुर्द्धरधेनुधूलिः
गोधूलिकं सृजति गोपपृथग्जनानां दोषैर्महद्भिरपि लग्नमभग्नमन्यैः २

कं सृजति गोधूलिकलग्नं ददाति गोधूल्युपलक्षितकाले भवं लग्नं गोधूलिकं तत्र लग्ने।
सदा सप्तमः सूर्यो भवत्येव अयं महान्दोषः मदनमूर्त्तिशायइत्युक्तत्वात् अन्यैर्महद्भि
रपि दोषैरष्टमभौमादिभिः सहितमपि लग्नं शुभं भवेत् २ श्रीदुर्गायै नमः ॥
श्रीदुर्गायै प्र नमः ॥ ॥ ॥ ॥

वि० टी०
४४

अथ गोधूलकलग्नस्य विशेषमुक्त्विं विवदुस्तावत्तत्कालं दर्शयन्स्वकविताकौशलमभिव्यनक्ति प्राचीमि
ति शार्दूलविक्री० अंगे देहे लग्नाः स्पृष्टाः सुरभीणां धेनूनां रेणवो धूलयो यस्य स वत्सास्तस्याः
पाणिं गृह्णतो वरस्य तावत्कालं भवति यावद्रविः संध्यास्थाये संध्यारूपायां कुरंगीदृक्वधूल
या सह किरणसंपर्के करग्रहं याति किं कुर्वन् प्राचीं दिशं पूर्वां प्रति तथा प्राचेतसीं च दिशं प्रत्या
त्मानं दर्शयन् कीदृशीं प्राचीं कुंकुमेन चर्चितां मंडितामिव तत्र त्वेतां दृशेर्ग्रीणांजनत्वाद्धि कर्मक

प्राचीं कुंकुमचर्चितामिव दिशं मुक्ताफलस्रग्विणीं कौसुंभांशुकभासिनीमिव दिशं
प्राचेतसीं दर्शयन् यावद्याति करग्रहं सह रविः संध्याकुरंगीदृशा तावन्मंगलमंगल

त्वं सायं प्राच्यां कुंकुमसदृशः स्वाभाविकः संध्यारागः स कुंकुमतयोत्प्रेक्षितः कथंभूतां न तत्र
मात्वेवमुक्ताफलानां स्रक् विद्यते यस्यां सा तां मत्वर्थे विनिः कीदृशीं प्राचेतसीं वारुणीं कौसुंभां
शुकभासिनीं कुसुंभ्याः पुष्पानि कुसुंभानि तेन रक्तं कौसुंभं तच्च तदंशुकं च तेन भासते सा
तथा अर्थात्संध्यारागएव कौसुंभांशुकतया कल्पितः यावत्सायं रागः सुरभीरेणवश्च दृश्यंते
तावत्कालं करग्रहकर्तुर्मंगलं स्यादिति तात्पर्यार्थः १ ॥

अथ जन्ममासादिनिषेधमाह नो जन्मेति जन्मसम्बन्धिनि मासे तिथौ भे च प्रथमकस्य चौडोपनयनविवाहादिकं नाम नेति न चाधिको नेमासेति तिथौ च अधिकमासे क्षयमासे दिनवृद्धौ दिनक्षये च न ज्येष्ठमासे विशेषमाह ज्येष्ठगर्भजमपत्यं पुत्रः पुत्री वा ज्येष्ठे मासे महोत्सवं चूडोपनयनोद्वाहादिकमुपेतं प्राप्तं सद्वृद्धिं न इयात् न लभेत ज्येष्ठापत्यस्य न ज्येष्ठे मंगलं कार्यमित्यर्थः २६

नो जन्ममासतिथिभेषु न चाधिको नेमासेति थौ च प्रथमकस्य मामनं नेति यज्ज्येष्ठगर्भजमपत्यमुपेतमेतज्ज्येष्ठे महोत्सवमुखप्रमियान्न वृद्धिं २६ इत्यतीन्द्रियदृशो निरूचिरे यद्गुणागुणमयं च नो स्वरेः देववित् विदितजन्मतन्मातः कीर्तिभाग्भवेत्

एतज्ज्ञानफलमाह इतीति गुणागुणमयं गुणदोषविवारात्मकं दिव्यदृष्टयो मुनयो यन्निरूपितवंतः अस्य यच्छन्दस्य तन्मात इति समासान्तर्गतयच्छब्देनान्वयो बोध्यः विदितं वरवधोर्जन्मतन्मतं च येन स वलग्ने तल्लग्नागुणदोषविवेकाय नियिष्टाधीयः स सदैव वित्कीर्तिमान् भवति २७ इति विवाहवृन्दावनटीकायां षड्गुणोऽधिकाराध्यायः ॥ ७ ॥